Dr. Stanko Jambrek

Pentekostni pokret

razvoj i teološke karakteristike

Pentekostni pokret[1] je fenomen dvadesetoga stoljeća. Vinson Synan je 1974. godine zapisao da će povjesničari, kad budu vrjednovali kršćanstvo dvadesetoga stoljeća, biti iznenađeni rezultatima istraživanja. Zapisao je da će u kršćanstvu obilježje stoljeća biti pojava pentekostno-karizmatskog pokreta; istaknuo je da će većina kršćana u dvadeset prvom stoljeću biti pentekostno-karizmatska (Synan, 1974). David Barett i Tod M. Johnson potvrdili su potkraj 2001. godine Synanova predviđanja. Prema njihovu istraživanju od 1,999,564,000 kršćana na svijetu 523,767,000 je sredinom 2000. godine sudjelovalo u pentekostno-karizmatskom pokretu (Barett, Johnson, 2002). Od začetaka, početkom dvadesetoga stoljeća, pentekostni se pokret ubrzano širio te je na kraju stoljeća u njemu sudjelovalo više od 26% svih kršćana. Nastavi li se pentekostni pokret širiti ovom brzinom i intenzitetom u njemu će 2025. godine, smatraju Barett i Johnson, sudjelovati oko 811,552,000, tj. više od 31% svih kršćana.

Razvoj Pentekostnog pokreta

Pentekostni pokret je pokret djelovanja Duha Svetoga u ljudima i među ljudima. Prorok Joel je nekoliko stotina godina prije uskrsnuća Isusa Krista navijestio silazak Duha Svetoga na Kristove učenike: "Poslije ovoga izlit ću Duha svoga na svako tijelo, i proricat će vaši sinovi i kćeri, vaši će starci sanjati sne, a vaši mladići gledati viđenja. Čak ću i na sluge i sluškinje izliti Duha svojeg u dane one" (Joel 3,1-2). Pedeseti dan po Kristovu uskrsnuću to se i zbilo, a izvješće o tome zapisao je evanđelist Luka u Djelima apostolskim: "Kad napokon dođe Pedeseti dan, svi bijahu skupljeni na istom mjestu. Tad iznenada dođe neka huka s neba, kao kad puše silan vjetar, pa ispuni svu kuću u kojoj su boravili. I ukazaše im se jezici kao od plamena i razdijeliše se te nad svakog od njih siđe po jedan. Svi se oni napuniše Duha Svetoga te počeše govoriti tuđim jezicima, kako ih je već Duh nadahnjivao da govore" (Dj 2,1-4).

[1] Pentekost (grčki *pentekostos, "pedeseti"*) je završna židovska svetkovina koja se slavila pedeseti dan nakon Pashe– blagdana sklapanja saveza na Sinaju. Pentekost je prvotno bila zemljoradnička svečanost (Blagdan sedmica) u vrijeme žetve pšenice (Izl 34,22; Pnz 16,10). U taj dan žrtvovana su dva kruha, pečena s kvasom, koji predstavljaju prvinu žetve (Lev 23,17-20; Pnz 16,9-10). U kršćanskoj crkvi pentekost je obljetnica izlijevanja Duha Svetoga (Dj 2) i utemeljenja novoga naroda Božjega. Ovaj se događaj spominje više puta u Novome zavjetu (Dj 20,16; 1 Kor 16,8), a prevodioci grčku riječ *pentekostos* prevode sa "Duhovi" (Zagoda, Šarić, Rupčić u Dj 20,16), Pedeseti dan (Rupčić u 1 Kor 16,8), Pedesetnica (Duda-Fučak). U nas se ovaj blagdan još naziva "Duhovi" ili "Pedesetnica".

Po silasku Duha Svetoga vjernici su se napunili Duha i govorili tuđim jezicima. Ispunjenje Duhom i govor u jezicima tada su postale i ostale osnovne karakteristike ranog kršćanstva, a u dvadesetom stoljeću i pentekostnog pokreta. Tijekom stoljeća Duh Sveti je djelovao u crkvi na različite načine. Izlijevanje Duha Svetoga nije prestalo sa ranom crkvom opisanom u Djelima apostolskim i Pavlovim poslanicama. Govorenje u tuđim jezicima zapaženo je u kršćanskom iskustvu stoljećima kasnije. Tertulijan, Irenej i Augustin poticali su obraćenike da govore u jezicima. Augustin je zapisao: "Mi još uvijek činimo ono što su apostoli činili kada su položili ruke na Samarijance i pozvali Duha Svetoga na njih polaganjem ruku. Očekuje se od obraćenika da govore novim jezicima" (Sherill, 1976:73).

Govorenje u novim jezicima javlja se tijekom mnogih velikih probuđenja, prije, za i poslije reformacije. Valdenzi su govorili novim jezicima, različite skupine radikalne reformacije naglašavale su govor novim jezicima, a kasnije i metodisti. U Rusiji je između 1840-60. godine bilo pentekostnih manifestacija u Pravoslavnoj crkvi a više stotina tisuća vjernika je doživjelo izlijevanje Duha Svetoga. U Armeniji među prezbiterijancima djelovao je oko 1880. jak pentekostni pokret s govorenjem u novim jezicima, kojega su širili ruski misionari. U vrijeme pohođenja Duha Svetoga i duhovnoga probuđenja u Los Angelesu, početkom dvadesetoga stoljeća, događa se izliće Duha i u drugim dijelovima svijeta. Tako je, primjerice, zabilježeno djelovanje Duha Svetoga i govorenje u novim jezicima u srijemskom mjestu Beška 1906. godine među pijetistima Evangeličke i Reformirane crkve, što je početak pentekostnog pokreta u Hrvatskoj i Jugoslaviji.

Iako je Pentekostni pokret populariziran početkom 20. stoljeća u Sjedinjenim Američkim Državama, na njega su utjecala mnoga prethodna zbivanja. Njegova je teologija ukorijenjena u perfekcionističkim i karizmatskim pokretima 19. stoljeća. Pentekostalci su najviše crpili iz Metodističkoga pokreta svetosti, Katoličkoga apostolskog pokreta započetog po Edwardu Irvingu[2], te brojnih govornika na Keswick konferencijama[3]. Govorenje u jezicima zabilježeno je širom svijeta u 19. stoljeću.

Pokret svetosti (Holiness Movement) nastao je između 1840. i 1850. među metodistima u Sjedinjenim Američkim Državama kao nastojanje da se proširi i sačuva učenje Johna Wesleyja o potpunom posvećenju i kršćanskom savršenstvu. Wesley je smatrao da je put od grijeha do spasenja put od svjesne pobune protiv božanskoga i ljudskoga zakona ka savršenoj ljubavi za Boga i čovječanstvo. Nadovezujući se na Wesleya, propovjednici svetosti naglašavali su da proces spasenja uključuje dva ključna momenta. Prvi moment je obraćenje ili opravdanje, u kojemu je osoba oslobođena grijeha. Drugi moment je potpuno posvećenje ili potpuno spasenje: osoba je oslobođena sveza moralne prirode koja uzrokuje da ljudi griješe. Metodisti su pozivali na duhovno buđenje temeljeno na wesleyanskom iskustvu "potpunog posvećenja" kroz "krštenje Duhom Svetim". U skladu s tim pozivom skupina metodista iz New Yorka i New Jerseya organizirala je 1867. interdenominacionalnu udrugu National Holiness Camp Meeting Association u New Jerseyu. U sljedeća tri desetljeća Pokret svetosti raširio je teologiju i iskustvo "drugog blagoslova" po cijelim Sjedinjenim Američkim Državama. Naglašavali su doktrinu o krštenju Duhom Svetim kao iskustvu odvojenom od obraćenja: krštenje u Duhu Svetome dolazi nakon obraćenja ("drugi blagoslov"). Iako karizmatska očitovanja nisu bila naglašavana, već su propovjednici svetosti naglašavali doktrinu kršćaninove savršenosti i savršene ljubavi kao posljedicu trenutnoga posvećenja, ova je doktrina naišla na nerazumijevanje u crkvama, posebice među metodistima. Tijekom 1894. godine oko sto tisuća metodista pridružilo se Pokretu svetosti, a mnogi među njima su sudjelovali u formiranju novih Holiness denominacija (Synan, 1974).

[2] Edward Irving (1792-1834), pastor Prezbiterijanske crkve (Church of Scotland) u Londonu, predvodio je skupinu vjernika koji su nakon molitve primili dar govorenja u drugim jezicima i dar proroštva. Na proljeće 1832. dopustio je da vjernici služe tim darovima tijekom nedjeljnog bogoslužja. Nakon toga morao je napustiti Prezbiterijansku crkvu. S njim je otišlo nešto više od pola zajednice te su osnovali novu zajednicu, koja je kasnije dobila ime Katolička apostolska crkva.

[3] U Keswicku, turističkom mjestu u Cumbriji, bio je konferencijski centar iz kojega je učenje o svetosti prošireno po cijeloj Velikoj Britaniji. Na brojnim konferencijama poučavalo se o dobivenoj pobjedničkoj sili Duha Svetoga koja nadvladava unutarnji grijeh.

Potkraj 19. stoljeća mnoge skupine Pokreta svetosti počele su moliti da dođe novi Pentekost, koji će prodrmati svijet i donijeti crkvi apostolsku silu. Mnogi pastori, učitelji i studenti proučavali su i istraživali Sveto pismo kako bi pronašli iskaze o krštenju Duhom Svetim. Na biblijskoj školi "Bethel" u gradu Topeka, u državi Kansas studenti su pod vodstvom Charlesa Foxa Parhama, voditelja škole, molili za krštenje Duhom Svetim s govorenjem u jezicima kao početnim znakom. Navečer, 31. prosinca 1900. tridesetogodišnja studentica Agnes Ozman progovorila je u jezicima kao rezultat specifičnoga traženja krštenja Duhom Svetim. Parham i studenti, i sami kršteni Duhom Svetim, zaključili su da je dar jezika svetopisamski znak krštenja Duhom Svetim.

Godine 1905. Parham se odselio u Houston (Texas), gdje je otvorio biblijsku školu. Na toj se školi s pentekostnim učenjem upoznao William J. Seymour, crnački propovjednik, koji je zatim pentekostno učenje počeo propovijedati u Los Angelesu. Seymoura je jedan obraćenik pozvao u Los Angeles da propovijeda o milosnom djelovanju Duha Svetoga. Propovijedao je u nekadašnjoj metodističkoj crkvi u Azusa Street, industrijskom dijelu Los Angelesa. U početku su na sastanke dolazili većinom crnci, no uskoro su počeli dolaziti ljudi svih rasa i nacionalnosti. Ljudi sa svih strana Sjedinjenih Američkih Država dolazili su u Azusa Street kako bi primili krštenje u Duhu Svetom, a onda su pentekostnu poruku raznosili u svoje domove i crkve.

Ispunjeni Duhom Svetim vjernici su se vraćali u svoje tradicionalne crkve s nadom da će donošenjem sile Duha Svetoga obnoviti svoje zajednice. No većina crkava nije prihvatila njihov entuzijazam i poruku o izlijevanju Duha Svetoga. Kada su Duhom ispunjeni kršćani bili istjerani iz njihovih crkava pod optužbom da su fanatici koji šire lažnu doktrinu, počeli su se samostalno okupljati te su ubrzo nastale nove denominacije. Od 1895.-1925. trideset osam različitih pentekostnih denominacija započelo je s djelovanjem u Sjedinjenim Američkim Državama.

Pentekostni pokret je izdanak Pokreta svetosti. Pentekostno buđenje imalo je velike uspjehe u područjima gdje su propovjednici svetosti uspješno propovijedali evanđelje. Neke denominacije Pokreta svetosti prihvatile su iskustvo krštenja Duhom Svetim te tako postale prve pentekostne denominacije. Među njima su *Pentecostal Holiness Church, The Church of God in Christ* te *Church of God* (Cleveland, Tennessee).

Tijekom vremena razvile su se tri tradicije ili obitelji pentekostnih denominacija s brojnim varijacijama doktrine i prakse, ali povezane zajedničkim viđenjem krštenja Duhom Svetim. Prva i najstarija obiteljska skupina pentekostnih crkava je ona holiness-pentekostne tradicije. Ona nastavlja učenje originalnoga Azusa Street pogleda da se kršćansko iskustvo sastoji od tri stupnja: (1) obraćenje, (2) posvećenje kao drugo završno djelo milosti poslije obraćenja, i (3) krštenje Duhom Svetim sa znakom govorenja u jezicima. Ove crkve često gledaju na jezike uglavnom kao znak: obično naglašavaju svetost srca i življenja jednako kao i karizmatska očitovanja Duha Svetoga (Synan, 1974).

Druga skupina pentekostnih denominacija je baptističko-pentekostne tradicije. Ova je tradicija nastala nakon što je 1914. godine formirana pentekostna denominacija *Skupštine Božje (Assemblies of God),* kako bi služila pentekostalcima koji ne dijele wesleyansko shvaćanje iskustva posvećenja. Prema ovoj tradiciji kršćansko se iskustvo sastoji od dva stupnja: (1) obraćenje i (2) krštenje Duhom Svetim potvrđeno govorenjem u jezicima.

Treća skupina pentekostnih denominacija razvila se iz doktrinarnih podjela u *Skupštinama Božjim (Assemblies of God)* između 1914. i 1916. godine. To je unitarno-pentekostna tradicija, čiji pripadnici ne vjeruju u Trojstvo: Oca, Sina i Duha Svetoga. Ova skupina uči da postoji samo jedna osoba koja može biti nazvana Bog, a to je Isus Krist. Poznati su još kao *Pokret samo Isus (Jesus Only Movement).* Ove crkve vjeruju da valjano krštenje treba biti jedino "u ime Isus" te da sakramenat krštenja nije potpun sve dok krštenik ne bude u krstionici kršten Duhom Svetim sa znakom govorenja u jezicima (Synan, 1974).

Pentekostno učenje vrlo se brzo raširilo Amerikom i Kanadom, a onda i širom svijeta. Tijekom 1906. i 1907. godine američki pentekostni pokret pretvorio se u svjetski pokret, a narednih nekoliko godina poruka evanđelja propovijedana u sili Duha Svetoga proširena je čitavim svijetom. Vjernici s pentekostnim iskustvom – shvativši da im je Duh Sveti dan za svjedočenje o Isusu Kristu kao Gospodinu i Spasitelju – uz velike su žrtve i s mnogo žara donosili radosnu vijest na sve kontinente. Tako

je uz Sjevernu Ameriku pentekostni pokret ubrzo zahvatio Europu, posebice Skandinavske zemlje i Italiju, Srednju i Južnu Ameriku, Afriku i Aziju.

Sredinom dvadesetoga stoljeća pentekostni se pokret počeo širiti i u tradicionalnim crkvama kao pokret obnove, kasnije nazvan Karizmatski pokret. Pokret se u učenju oslanjao na klasično pentekostno naučavanje s naglaskom na krštenju u Duhu Svetomu, govorenju u jezicima i kontinuiranom služenju darovima Duha Svetoga. Na pentekostno učenje nadovezao se četrdesetih godina dvadesetoga stoljeća *Pokret "Pozna kiša" (Latter Rain Movement)*, čija je svrha bila obnoviti biblijsku praksu polaganja ruku. Propovjednici Pokreta "Pozna kiša" prakticirali su polaganje ruku na osobe za ozdravljenje, krštenje u Duhu Svetome, oslobođenje, prepoznavanje službe vjernika u zajednici i aktiviranje darova Duha Svetoga. Propovijedali su nužnost zrelosti Tijela Kristova i pobjedonosna kršćanskog življenja u svim područjima: duhovnom, fizičkom i materijalnom (Hamon, 305). Pokret "Pozna kiša" bio je preteča Karizmatskog pokreta i s njime se šezdesetih stopio.

Karizmatski je pokret zahvatio gotovo sve tradicionalne crkve: protestantske, primjerice Episkopalnu, Luteransku i Prezbiterijansku (oko 1960. godine), Rimokatoličku crkvu (od 1967) te Grčku Pravoslavnu crkvu (oko 1971).

Karizmatski pokret obnove donosi nekoliko bitnih promjena u življenje i djelovanje tradicionalnih kršćanskih zajednica. Mijenja način bogoslužja i slavljenja uvodeći živo pjevanje i slavljenje s naizmjeničnim svjedočanstvima iz dinamičnoga odnosa s Bogom po Duhu Svetome. Darovi Duha Svetoga se upotrebljavaju u življenju i bogoštovlju, posebice dar govorenja u jezicima, tumačenje jezika, riječ mudrosti i dar ozdravljenja. Naglašava se da su darovi Duha iz Prve poslanice Korinćanima 12,8-10 osnova Božjeg osposobljavanja mjesne crkve za služenje. Krštenje u Duhu Svetomu pak daje vjerniku dublju osjetljivost za duhovnu stvarnost i aktivnosti kako Duha Svetoga tako i Sotone i njegovih demona, te duhovnu silu koja se pokazuje u sposobnosti slavljenja, naviještanja evanđelja, oslobađanja i nadvladavanja zla.

Karizmatski se pokret jednim dijelom širio unutar tradicionalnih crkava, a drugim se dijelom širio osnivanjem samostalnih interdenominacionalnih crkava. U Karizmatskom pokretu sudjeluju četiri veće skupine. Prva skupina uključuje denominacionalne zajednice koje su postale karizmatske slijedeći njihove vođe i kojima je denominacija dopustila da ostanu unutar organizacije. U drugoj su skupini samostalne crkve koje su utemeljili vođe kršteni u Duhu Svetome a kojima nakon toga iskustva nije bilo dozvoljeno da ostanu u denominaciji. U trećoj su skupini katolički karizmatici koji su u osnovi htjeli samo nadodati karizmatsko učenje i iskustvo vlastitoj rimokatoličkoj tradiciji. U četvrtoj su skupini crkve i ustanove nastale pod utjecajem nekoliko samostalnih pokreta obnove crkve, među kojima su najznačajniji: Pokret evangelizacije i ozdravljanja *(Healing Evangelism Movement)*[4], Pokret "Pozna kiša" (*Latter Rain Movement*) i Pokret vjere (*Faith Movement*).

Teološke karakteristike

Pentekostna teološka misao oslanja se na konzervativnu evanđeosku teologiju koju primijenjuje u praktičnom vjerničkom življenju. Iskustvo krštenja u Duhu Svetome dovodi vjernika u dinamičan i prisan odnos s Bogom Ocem i Isusom Kristom, pri čemu objavljene svetopisamske istine mijenjaju čovjeka te od vjeroispovjednih izričaja postaju temeljnice za svekoliko življenje. Stoga će pentekostalci s veseljem prihvatiti raznolike milosti i blagoslove Božje - poput spasenja, ozdravljenja, oslobođenja, ispunjenja radošću i mirom, različite duhovne darove – primijeniti te blagoslove u osobnom življenju i življenju crkve, te s oduševljenjem naviještati radosnu vijest o spasenju i svemu onome što im je Bog učinio. Pentekostni pokret je utemeljen u učenju Svetoga pisma i usredotočen na Isusa Krista,

[4] Ozdravljanje bolesnih naglašavali su propovjednici i vjernici Pokreta svetosti *(Holiness Movement)* i Pentekostnog pokreta. Propovjednici Pokreta evangelizacije i ozdravljanja *(Healing Evangelism Movement)* su nastavili moliti za bolesne kao i njihovi prethodnici u Pokretu svetosti i Pentekostnom pokretu, i pri tomu su snažno naglasili polaganje ruku tijekom molitve za bolesne. Značajni predstavnici pokreta su William Branham, Gordon Lindsay, T. L. Osborne i Oral Roberts.

a uz sveopće kršćanske značajke vrijedno je istaknuti njegove tri temeljne karakteristike: krštenje u Duhu Svetome kao ispunjenje silom za svjedočenje, poticanje služenja darovima Duha Svetoga te iskazivanje dinamičnog odnosa s Bogom u bogoštovlju.

Krštenje Duhom Svetim

Krštenje Duhom Svetim je snažno vjerničko iskustvo silaska Duha Svetoga na osobe, koje je rezultiralo velikim rastom crkve u apostolskom i poapostolskom vremenu, te u dvadesetom stoljeću, kada se pod utjecajem Duha Svetoga pentekostno-karizmatski pokret neslućeno širi svijetom i zahvaća milijune ljudi.

Među vjernicima širom svijeta, pa i u Hrvatskoj, postoje značajne razlike u razumijevanju krštenja Duhom Svetim. Među evanđeoskim vjernicima, posebice konzervativnim, naglašava se prisutnost Duha Svetoga koji prosvjećuje um (Iv 14,26; 16,8-15) pročišćava karakter, daje plod Duha (Gal 5,22-23; 1 Kor 12,27-13,13) i darove mira, snage i radosti (White, 1999). Pentekostalci i karizmatici pak naglašavaju krštenje Duhom Svetim kao početno i kontinuirano opskrbljivanje pojedinca po Duhu Svetome čudotvornom snagom, darovima i sposobnostima koje se očituju u duhovnom ozdravljenju, govorenju nepoznatim jezicima, prorokovanju, duhovnom vodstvu i ostalim oblicima opremanja za kršćansku službu.

U pentekostnoj i karizmatskoj tradiciji doktrina o krštenju u Duhu Svetome ili Duhom Svetim zauzima vrlo važno mjesto. Pentekostalci smatraju da cjelovito evanđelje uključuje svetost srca i življenja, ozdravljenje tijela i krštenje u Duhu Svetome sa početnim znakom govorenja u drugim jezicima kako Duh daje.

U ranim danima pentekostnoga probuđenja početkom dvadesetoga stoljeća razvile su se tri tradicije ili obitelji pentekostnih denominacija s brojnim varijacijama doktrine i prakse, ali povezane zajedničkim viđenjem krštenja Duhom Svetim. Pentekostne crkve iz wesleyanske tradicije i tradicije Pokreta svetosti smatraju da se kršćansko iskustvo sastoji od tri stupnja: obraćenja, posvećenja i krštenja Duhom Svetim sa znakom govorenja u jezicima. Pentekostne crkve baptističke tradicije ne dijele wesleyansko shvaćanje iskustva posvećenja. Prema ovoj tradiciji kršćansko se iskustvo sastoji od dva stupnja: obraćenja i krštenja Duhom Svetim potvrđena govorenjem u jezicima.

No, slažu se da je iskustvo krštenja Duhom Svetim[5] različito od iskustva novoga rođenja i dolazi nakon njega.[6] Za pentekostalce to nužno ne znači kronološki odvojeno iskustvo već logičan slijed, čak ako se i iskustvo spasenja i krštenja Duhom Svetim dogodi u istom trenutku, spasenje (obraćenje, novorođenje) prethodi krštenju Duhom Svetim. Stoga neka osoba uistinu može vjerovati u Isusa Krista kao spasitelja, a još uvijek ne primiti dar Duha Svetoga. Primjer za potvrdu ove tvrdnje nalazi se, ističu, u Djelima apostolskim gdje apostol Pavao pita učenike u Efezu: "Jeste li primili Duha Svetoga kad ste povjerovali?" (Dj 19,2).

Pentekostalci stoga naglašavaju da spasenje prethodi krštenju Duhom Svetim, a ključno je pitanje koje danas možemo pitati kršćane: Jeste li primili Duha Svetoga kad ste povjerovali? Riječ o spasenju odnosi se na grješnike a riječ o krštenju Duhom Svetim odnosi se na svete. Prva je poziv na vjeru, druga je poziv na primanje (J. R. Williams, 1990).

[5] U pentekostnoj teologiji i praksi snažno se naglašava iskustvo poznavanja Duha Svetoga. John Sherrill objašnjava da bi to poznavanje moralo biti iskustvo prijateljstva. Stvaralačko, preobražava-juće prijateljstvo, koje je u nekim slučajevima nježno kao golub, a u drugim poput ognja koji sažiže i koje je kao svako dobro prijateljstvo neshvatljivo i tajanstveno. "Krštenje" je jedna od riječi, smatra Sherrill, koju Biblija upotrebljava da opiše trenutak kada čovjek dolazi u puni doticaj s tim prijateljstvom (1976:104).

[6] "Krštenje Svetim Duhom" - naglašava utjecajan pentekostni učitelj Reinhold Ulonska – "može se veoma jasno razlikovati od spasenja, ali se od njega ne može odjeljivati. To nije jedno odijeljeno iskustvo, nego nastavak iskustva spasenja. Može se iskusiti samo u onim slučajevima, gdje je osoba već doživjela novo rođenje te zna da su joj grijesi oprošteni kroz krv Isusa Krista" (1996:19).

Krštenje Duhom Svetim može se doživjeti odmah nakon pravilnoga obraćenja, odnosno temeljitoga očišćenja. To može biti prije ili poslije krštenja u vodi (usp. Dj 2,38-39; 8,12-17; 10,44-48; 19,1-7).

Krštenje Duhom Svetim je iskustvo nakon spasenja u kojemu Duh Sveti - treća osoba Trojstva - dolazi na vjernika da ga pomaže i ispuni silom za posebno služenje. To je ispunjenje Očeva obećanja (Lk 24,49; Dj 1,4) i besplatan dar (Dj 2,38; 5,32) kojega čovjek ničim ne zaslužuje. Duh Sveti dolazi kao dar Božje milosti. Za kršćanina je krštenje u Duhu Svetome ispunjavanje Isusova naloga (Dj 1,4; 5,32; Ef 5,18), a neprihvaćanje se smatra neposlušnošću (Duffield/Van Cleave, 308).

Glavna svrha krštenja u Duhu Svetome je da vjernik može imati snagu Duha Svetoga za kršćansko svjedočenje i služenje. U početku Isusove službe Duh Sveti je sišao na njega (Lk 3,22). Kao rezultat silaska Duha Isus je bio pun Duha Svetoga (Lk 4,1) koji ga je poveo u pustinju da ga kuša đavao. Nakon kušnje Isus se vratio u Galileju sa silom Duha (Lk 4,14) ili u snazi Duha. Isus je bio pomazan Duhom Svetim prije nego li je započeo javnu službu (Lk 4,18), a svoja moćna djela činio je u snazi Duha Svetoga (Mt 12,28; Dj 10,38).

Po uzoru na Isusovu službu pentekostalci naglašavaju da krštenje u Duhu Svetomu omogućuje činjenje moćnih djela. Pošto se Isus vratio iz pustinje u snazi Duha Svetoga obilazio je po svoj Galileji "učeći u tamošnjim sinagogama, propovijedajući Radosnu vijest o Kraljevstvu te ozdravljajući svaku svaku vrstu bolesti i nemoći u narodu (Mt 4,23). Evanđelist Luka je zapisao da ga je snaga Gospodnja gonila da ozdravlja (Lk 5,17). Istjerivao je demone "Duhom Božjim" (Mt 12,28) i činio mnoga druga čudesa.

Riječi koje je Isus rekao svojim učenicima nakon svoga uskrsnuća: "Primit ćete snagu Duha Svetoga koji će sići na vas i bit ćete mi svjedoci …" (Dj 1,8), vrijede i za njegove učenike danas. Svojim učenicima, onima koji u njega vjeruju, obećao je da će činiti i veća djela nego li je on sam činio (Iv 14,12). Krštenje u Duhu Svetome promijenilo je njegove učenike od slabića i strašljivaca (Iv 20,19) u hrabre i nezaustavljive navjestitelje evanđelja (Dj 4,19-20; 4,29-31; 5,17-20; 6,8-10). Uz apostole su evanđelje propovijedali i čuda činili i drugi vjernici, poput Stjepana (Dj 6,5.89 i Filipa (Dj 8,6-7).

Vjernici s pentekostnim iskustvom ističu kontinuitet djelovanja Duha Svetoga u sili i danas. Naglašavaju da je sila Duha Svetoga vrlo važna za svjedočenje te vjeruju da moćna djela kao što su čuda ozdravljenja i osolobođenja jesu bitne sastavnice Duhom vođenoga kršćanskog služenja. U tome se uvelike razlikuju od mnogih konzervativnih evanđeoskih kršćana koji smatraju da su čuda bila bitna samo za ranu crkvu, gdje su imala za svrhu potvrđivanje vjerodostojnosti apostola kao objavitelja božanske istine. Pentekostalci pak naglašavaju da je potrebno oboje: pomazano svjedočenje i djelovanje u snazi Duha Svetoga; ako se nastavlja naviještanje evanđelja onda se nastavljaju i čudesni znaci koji prate to naviještanje (Mk 16,15-18). Stoga ističu da je većini kršćana uz nanovorođenje ili rođenje u Duhu danas potrebno i krštenje ili ispunjenje Duhom Svetim (J. R. Williams, 1990; Ulonska, 1996).

Darovi Duha

Darovi Duha su darovi Božji koji su na službu zajednici (Ulonska, 21; Thomson-Elwell). Prema Novom zavjetu duhovni dar je slobodni poklon Božjega Duha muškarcu ili ženi kojim im on omogućuje da budu i da čine ono na što ih on poziva. Darovi su poklon vjerniku od trojedinoga Boga (1 Kor 12,4-6): Oca (1 Kor 12,28; Rim 12,3), Sina (Ef 4,89) i Duha Svetoga (1 Kor 12,11).

Većina vjernika pentekostne tradicije smatra da Novi zavjet zna samo za devet darova Duha, i to: dar mudrosti, riječ znanja, dar vjere, dar ozdravljanja, moć čudesa, dar proricanja, dar razlikovanja duhova, dar govorenja u jezicima, dar tumačenja jezika (1 Kor 12,7-10; usp. Ulonska, 1996).[7] Vjernici iz karizmatskih i drugih kršćanskih tradicija smatraju da je broj darova puno veći, a neki pak smatraju da je neograničen. Peter Wagner (1994) i Bill Bright (1986) smatraju da je popis duhovnih darova beskonačan. Miroslav Volf, poznati teolog podrijetlom iz pentekostne tradicije, preuzima mišljenje

[7] Uobičajeno se ovih devet darova dijeli na one koji sadrže silu znanja: riječ mudrosti, riječ znanja i razlikovanje duhova; one koji sadrže silu nadnaravnog djelovanja: vjera, čudesa i dar ozdravljanja; te one darove koji sadrže nadnaravni govor: dar prorokovanja, dar nepoznatog jezika i dar tumačenja jezika (Pearlman-Boyd, 1964:15-16).

evanđeoskih teologa T. C. Hammonda (1994) i Johna Stotta u kojemu ističe "da liste darova koje imamo u Novom zavjetu nisu iscrpne, već predstavljaju tipične primjere darova Duha" (Volf, 1985). Pentekostalci smatraju da postoji razlika između darova Duha Svetoga, kojih ima devet (1 Kor 12,7-10), te milosnih darova - tj. ostalih darova navedenih u Novome zavjetu za koje se izričito ne navodi da su od Duha Svetoga - i prirodnih sposobnosti vjernika. S jedne strane stoji mišljenje da prirodne sposobnosti koje su stavljene u službu Gospodnju nisu darovi Duha Svetoga, primjerice sposobnost pjevanja (Ulonska, 1996:148). S druge strane je uvriježeno mišljenje da prirodne sposobnosti nisu same po sebi dar Duha, ali one postaju dar Duha kada ih Duh upotrijebi u službi izgradnje tijela Kristova (Volf, 1985; Bright, 1986).

U poučavanju kršćana kako da koriste svoje darove apostol Pavao nastoji ukazati na njihovu praktičnu prirodu. Duh Sveti daje svoje darove vjernicima radi izgradnje crkve, radi formiranja kršćanskog karaktera i radi služenja crkvi i društvenoj zajednici. Primanje dara Duha Svetoga, stoga, podrazumijeva određenu odgovornost, jer to je prigoda za davanje sebe u službi za druge (Thomson-Elwell).

U Novome zavjetu jasno se govori o crkvi kao Tijelu Kristovu u kojemu su pojedinci udovi (1 Kor 12,12). Tijelo se sastoji od mnogih udova, od kojih svaki ima određenu funkciju. Funkciju udova u Tijelu Kristovu Pavao poistovjećuje s darovima (Rim 12,4-5; 1 Kor 12,12-28; Ef 4,1-8). Razvidno je da svi kršćani imaju darove Duha, no to ne znači da ih svi i upotrebljavaju.

Vjernici u pentekostnom probuđenju početkom dvadesetoga stoljeća naglašavali su nadnaravno djelovanje Duha Svetoga koji je propovijedanje evanđelja potvrđivao čudima: ozdravljenjima bolesnih, oslobođenjima opsjednutih zlim duhovima i slično. Fundamentalistički pokret, osobito jak u baptističkim i prezbiterijanskim crkvama, reagira na pentekostalno naglašavanje krštenja u Duhu Svetome, govorenje u jezicima, ozdravljanje i oslobađanje negiranjem ovakvoga djelovanja Duha Svetoga u današnjoj crkvi s obrazloženjem da su čudesa bila ograničena samo na biblijsko vrijeme.[8] Oni su smatrali da je primarna svrha čudesa bila da uzrokuju Božju objavu. Završetkom pisanja novozavjetnih spisa završena je i objava, te stoga u današnjoj crkvi ne treba očekivati čudesa (Hammond, 188).

S druge strane pentekostni pokret i duhovna obnova u dvadesetom stoljeću potvrdili su važnost čudesa i naglasili novozavjetnu dinamiku crkve u kojoj Bog djeluje ne samo na nadnaravan način (čini čuda) nanovo rađajući osobe za Kraljevstvo već i čineći mnoga i raznolika čuda. Milijuni vjernika osvjedočili su se u istinitost Isusovih riječi: "Ova će čudesa pratiti one koji budu vjerovali: pomoću mog imena izgonit će zle duhove; govorit će novim jezicima; zmije će uzimati rukama; ako popiju što smrtonosno, neće im nauditi; na bolesnike stavljat će ruke, i oni će ozdravljati!" (Mk 16,17-18). Čuda su vidljivi dokaz i potvrda istine evanđelja. Pentekostalci su ozbiljno shvatili Isusove riječi: "Zaista, zaista, kažem vam, tko vjeruje u me, i on će činiti djela koja ja činim. Činit će i veća od ovih, jer ja idem k Ocu" (Iv 14,12).

Hammond (188) ispravno zaključuje: "Ukoliko se vrhunaravni elemenat djelovanja Duha ne može ograničiti na novozavjetno vrijeme, to znači da nema teološkog opravdanja odsustva izvanrednih darova Duha u današnjoj crkvi." Svi darovi trebaju biti sastavni dio života crkve danas. Pitanje nije trebaju li darovi Duha biti prisutni u crkvi, već što su oni i kako se trebaju očitovati.

Plod Duha

Plod Duha Svetoga je očevidnost djelovanja Duha Svetoga u vjernikovu životu, pri čemu Duh mijenja vjernika na sliku i priliku Kristovu. Plod Duha su Božje osobine koje Duh Sveti stvara u vjernikovu životu. Apostol Pavao u Poslanici Galaćanima navodi plod Duha: ljubav, radost, mir, strpljivost, blagost, dobrota, vjernost, krotkost, uzdržljivost (Gal 5,22). Duh Sveti je zasadio sjeme

[8] Benjamin B. Warfield je u knjizi *Counterfeit Miracles* zapisao: "Apostolska je crkva bila karakteristično čudo-tvorna crkva." Zatim je dodao da su čudotvorni darovi Duha bili vjerodajnice apostola kao autoritativnih posrednika Božjih u uspostavljanju crkve. Njihova ih je svrha ograničila samo na apostolsku crkvu, i ona su s njom i prestala (cit. U: J. R. Williams, 1988:162).

Božje riječi u srce svakog vjernika, a na vjerniku je da se sve više otvora za djelovanje Duha i Riječi kako bi postao karakterom sve sličniji Isusu Kristu.

Isus je rekao svojim učenicima: "Ostanite u meni i ja ću ostati u vama! Kao što mladica ne može sama od sebe, ako ne ostane na trsu, roditi roda, tako ni vi, ako ne ostanete u meni" (Iv 15, 4). Još je rekao: "Kao što je Otac mene ljubio, tako sam i ja vas ljubio. Ostanite u mojoj ljubavi!" (Iv 15,9). Ostati u Kristu uključuje zajednicu s njim, podrezivanje ili pročišćavanje koje čini Otac i rađanje roda koje čini Duh Sveti. Ljubav je plod Duha Svetoga u životu vjernika. Ljubav je krvotok u Tijelu Kristovu. Izvrsnu sliku odnosa ploda Duha, darova Duha i sile Duha Svetoga u crkvi daje Reinhold Ulonska (130): "Zajednica bez *ljubavi* je kao automobil bez upravljača. Zajednica bez *sile* je kao automobil bez motora. Zajednica bez *darova* je kao automobil bez prijenosnika snage."

Bogoštovlje

Pentekostalci, po uzoru na ranu crkvu, smatraju da život u Kristu znači život u Duhu Svetomu, a to znači život ispunjen silom Duha Svetoga. Ispunjenje Duhom Svetim je očevidno: život osobe je promijenjen a plodovi te promjene jasno se vide u svakodnevnom življenju. Vjernici ne samo da vjeruju u i o Duhu Svetomu, već se zajedništvo s njim praktično očituje u individualnom životu i životu crkve. Ovo razumijevanje dovodi do dinamičnoga bogoštovlja crkve, koje uključuje uz ostalo i sljedeće elemente: (1) otkrivanje vitalnoga i dinamičnoga smisla realnosti kršćanske vjere; (2) obnavljanje zajednice vjernika kao zajedništvo Duha Svetoga; (3) očitovanje darova Duha Svetoga; (4) iskustvo krštenja u Duhu Svetome koje često prati govorenje u jezicima.

Crkva se od samih početaka sakupljala da bi služila i štovala Boga. Vjernici su bili pozvani da se sami kao živo kamenje ugrađuju "u duhovni Dom za sveto svećenstvo da prinose žrtve duhovne, ugodne Bogu po Isusu Kristu" (2 Pt 2,5). Osnovu bogoštovlja rane crkve činile su četiri sastavnice: čitanje i propovijedanje Svetoga pisma; molitve; pjevanje psalama, himni i duhovnih pjesama; te sudjelovanje kod krštenja i slavljenje Večere Gospodnje.

Na temeljima metodističkoga bogoslužja[9] razvio se pentekostalni način bogoslužja čija je središnjica odnos s Bogom po Duhu Svetome. Pentekostne crkve koje su utemeljene početkom dvadesetoga stoljeća davale su naglasak na djelovanje Duha Svetoga u bogoštovlju. Središnjica bogoslužja nije propovijed niti pjesma već djelovanje Duha Svetoga (Shepperd). Postoji očekivanje da će Bog služiti svojim štovateljima u ljubavi kroz djelovanje Duha Svetoga. Uobičajeni tijek bogoslužja se prekida kada Duh Sveti djeluje u zajednici, najčešće po daru govorenja u jezicima. Ljudi su s bogoslužja odlazili promijenjena života s novim predanjem Bogu te duhovno ojačani. Na slijedećem bi bogoslužju svjedočili o pobjedničkom življenju: o uslišanim molitvama, fizičkom ozdravljenju, istjerivanju zlih duhova i oslobađanju od droge, alkohola i cigareta.

Pentekostalci su pomakli granice bogoštovlja od zajedničkog pjevanja, kolektivne molitve i sudjelovanja u sakramentima ka radosnom i nepredvidljivom zajedništvu s Bogom po Duhu Svetome kroz pjesmu, propovijedanu Riječ Božju i spontanu molitvu. Za pentekostalce je bogoštovlje postalo zauzeće srdaca sa samim Bogom. Štovanje započinje u dubini srca kao spontana reakcija na veličinu i dobrotu Božju. Po uzoru na primjere slavljenja u Bibliji pentekostalci će tijekom bogoslužja podići svoje ruke k Bogu (Ps 134,2; 1 Tim 2,8), pljeskat će rukama (Ps 47,1), ničice će se baciti pred Boga (Pnz 9,18), plesat će pred Bogom (2 Sam 6, 16) ili se udružiti u zajedničkoj glasnoj molitvi. U središtu

[9] Metodističko bogoštovlje razvijalo se pod utjecajem braće Johna i Charlesa Wesley i pokreta obnove u Anglikanskoj crkvi. Uključivalo je elemente bogoštovlja Moravske braće, puritanske evanđeoske naglaske te reformirano propovijedanje. Bogoštovlje se sastojalo od pjevanja himni do popularne glazbe, neformalnog propovijedanja i spontane molitve (Shepperd). Za vrijeme masovnih evangelizacijskih skupova metodisti su pjevali himne te pozivali nazočne da ne budu pasivni promatrači već da se aktivno uključe u bogoštovlje kao radosni sudjelovatelji. Središte bogoštovlja je Božja riječ. Pjesma i molitva samo su priprema za Riječ.

bogoštovlja pentekostnih crkava je proslavljanje Boga. U slavljenju se ne veličaju samo Božja djela[10] iz bliže i dalje povijesti, nego nadasve Bog sam kakav on jest od vječnosti do vječnosti.[11] U slavljenju se koristi više glazbenih stilova, primjerice: tradicionalne himne, korusi, starije i suvremene gospel pjesme, psalmi, pjevanje biblijskih stihova. U drugoj polovici dvadesetoga stoljeća, kako je pentekostni pokret naglo rastao, pentekostalci su počeli sve više u bogoslužju koristiti suvremene glazbene stilove sredine u kojoj su živjeli. Glazbom su nastojali premostiti jaz kako između generacija tako i između mladih naraštaja u crkvi i svijetu. U bogoslužje su uveli novi stil glazbe zajedno sa "novim" instrumentima: bubnjevima, električnim gitarama, sintisajzerima te sofisticiranom elektroničkom opremom.[12]

Potkraj sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća crkve počinju uvoditi neformalna kućna zajedništva ili kućne grupe kao oblik bogoštovlja i okupljanja crkve. Te neformalne skupine predvođene odabranim vjernicima okupljaju se jednom tjedno u domovima vjernika kako bi proučavali Bibliju, raspravljali o ključnim temama u društvu i crkvi, pronalazili odgovore u Bibliji na postavljena pitanja, dijelili osobne probleme i iskustva, molili se i proslavljali Boga. U kućnim grupama pentekostno-karizmatskog usmjerenja prakticira se uporaba darova Duha Svetoga, a novi vjernici stječu iskustvo u uporabi tih darova.

U crkvama pentekostne tradicije potiče se i njeguje obiteljsko bogoštovlje. Mnogi se roditelji slažu "da je dom prvo mjesto za učenje štovanja, a štovanje je duhovna sila i ozračje koje povezuje obitelj zajedno" (V. McGeorge). Obiteljsko bogoštovlje u osnovi čine: štovanje Boga, čitanje Biblije, učenje napamet redaka iz Svetoga pisma, pjesma i molitva. Štovanje se usredotočuje na samoga Boga: to je odaziv ljubavi prema Bogu, strahopoštovanje zbog onoga što on jest i prebivanje u podložnosti njegovoj volji. U obiteljskom bogoštovlju roditelji vlastitim primjerom uče djecu štovati Boga. Od malih nogu djeca imaju prigodu uspostaviti prisan odnos s Bogom: upoznati ga i iskusiti njegovu milost, dobrotu, ljubav, vjernost i brigu. Djeci je za spoznaju važno iskustvo: u iskustvu s Bogom mogu im pomoći njihovi roditelji, naravno ako imaju iskustvo s Bogom.

Čitanje Biblije je vrlo značajno za obitelj. Iako evanđeoski kršćani prakticiraju svakodnevno čitanje Biblije, važno je da se Biblija čita i zajednički u obitelji. Time i oni članovi obitelji koji ne prakticiraju samostalno čitanje sudjeluju u čitanju i razgovoru o pročitanom tekstu Svetoga pisma. Posebice se to odnosi na djecu, pri čemu su roditelji odgovorni učiniti Riječ jasnom i korisnom za svaku osobu.

Učenje napamet redaka iz Svetoga pisma vrlo je važno za vjernikovo svakodnevno življenje. Riječ Božja ima snagu te ju vjernik koristi u duhovnoj borbi kako bi nadvladao napade zloga (Lk 4,1-13; Jak 4,7). Riječ Božja je vodič za život, njome može vjernik biti vođen jedino ako je poznaje. Važno je da obitelj u opuštenom ozračju nauči djecu čitati i memorirati Riječ Božju, kako bi se bojali Boga i okrenuli od grijeha te voljeli pravednost a mrzili grijeh.

Zajednička obiteljska molitva početak je i završetak bogoštovlja. Molitva je vrlo zanimljiva jer obuhvaća obiteljsku stvarnost i donosi je pred Boga. Dinamična je jer u svakome danu ima bezbroj događaja, potreba, susreta i želja koje treba donijeti pred Boga, a Božji zahvati u obiteljsku stvarnost po ostvarenju molitava čine obiteljsko bogoštovlje osobitim iskustvom svakoga člana obitelji. Nerijetko iskustvo u obitelji je da je netko bolestan. Kada članovi obitelji mole da Bog ozdravi bolesnu osobu, a Bog to učini, ovo iskustvo postaje poticaj za još tješnji odnos s Bogom.

[10] Pentekostalci smatraju da slavljenje i hvaljenje otvara vrata Božjega blagoslova. Stoga savjetuju: "Uzmi si svaki dan vremena za veličanje velikih Božjih djela. Slavljenjem i hvaljenjem ruše se tvrđave tame, spadaju tvoji okovi i postaješ slobodan. Ispunjava se istinitost Božje riječi: 'Ako vas dakle Sin oslobodi, uistinu ćete biti oslobođeni'" (Schoenemann).

[11] Waldvogel naglašava: "Slavljenje Gospodina je najveći izraz vjere. Ono postavlja Isusa na prijestolje. Razlog zbog čega vjernici ponekad ne slave Boga je u tome što netko drugi vlada u njima. Moramo biti svjesni činjenice da naš nebeski Otac želi darivati kraljevstvo, kraljevstvo koje je drukčije od carstva Aleksandra Velikog ili Napoleona. Ono je u tebi, slava Bogu! Krist je od Oca postavljen na prijestolje tvog srca, gdje je prije vladao grijeh» (Waldvogel).

[12] Među prvim glazbenicima koji su nastojali premostiti jaz između mladeži iz crkve i iz svijeta bio je Ralph Carmichael, koji je svojim djelovanjem utro put za glazbeni stil zvan Contemporary Christian Music (suvremena kršćanska glazba) (Alford).

Zaključak

Pentekostni je pokret najveći kršćanski duhovni pokret današnjice. Povezivanjem biblijske teologije i duhovnog iskustva krštenja u Duhu Svetome pokret je dobio duhovnu snagu za širenje po svim kontinentima, za utemeljenje brojnih novih crkava i denominacija te duhovnu obnovu tradicionalnih protestantskih, katoličkih i pravoslavnih vjernika.

Vjernici s s pentekostnim iskustvom neumorno pozivaju na Sveto pismo kao jedini autoritet za kršćansko vjerovanje i življenje, te vjerovanje i djelovanje crkve. Oni smatraju da su vjerovanja (creda) i ostali doktrinarni članci i dokumenti crkve vrijedna pomagala pri tumačenju i primjeni Biblije. No, vjerovanja crkve, crkveni dokumenti i deklaracije nemaju autoritet veći niti jednak autoritetu Svetoga pisma. Osobna iskustva, posebice ona potaknuta i nadahnuta Duhom Svetim, i ljudsko razmišljanje pomažu vjerniku u razumijevanju objave, ali je jedino Biblija vrhovni autoritet za vjerovanje i življenje.

Iako vjernici s pentekostnim iskustvom svjedoče o krštenju u Duhu Svetome, oni neprestalno ukazuju i pozivaju na dublji odnos s Isusom i potpuno prihvaćanje Isusa kao Spasitelja i Gospodina. Usredotočeni su na dinamičan odnos s Isusom Kristom i Bogom Ocem, a kao rezultat toga odnosa rađa se slavljenje Boga Oca i njegova Sina Isusa Krista. Prvi rezultat silaska Duha Svetoga na vjernika je spontano slavljenje Boga iz dubine srca koje neizostavno vodi u evangelizaciju. Za neke je to nova učinkovitost u navještanju a za druge unutarnji poticaj za navještanje po prvi puta.

Vjernici s pentekostnim iskustvom izuzetno cijene Bibliju - Riječ Božju, rado je čitaju i proučavaju te u življenju praktično primjenjuju, ponekad s djetinjim pouzdanjem. Uvjereni su da Bog i danas govori - zajednici i pojedincima - jednako kao što je govorio crkvi u prvome stoljeću. Ljudi kršteni Duhom Svetim mogu komunicirati s Bogom i primiti od njega vodilje za život i služenje. Oni potiču uporabu svih darova Duha Svetoga, posebice naglašavaju darove govorenja u jezicima, proroštva i ozdravljenja. Smatraju da su darovi dati mjesnoj crkvi kao Božja oprema za izvršenje poslanja crkve. Duhovna se moć očituje u slavljenju, naviještanju evanđelja, u službi ozdravljanja, oslobađanja i nadvladavanja zla te u služenju duhovnim darovima.

Literatura

Alford, Delton L. (1996). Pentecostal and Charismatic Music. *Dictionary of Pentecostal and Charis matic Movements*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House.

Barett, David B. i Todd M. Johnson (2002). Status of Global Mission, 2002, in context of 20th and 21st centuries. *International Bulletin of Missionary Research*. January 2002., Richmond, Virginia: World Evangelization Research Center.

Bloch-Hoell, Nils (1964). *The Pentecostal Movement.* Oslo, Norvay: Univesitetsforlaget.

Brandt, L. Robert (1985). *Duhovni darovi*. Zagreb: BTI.

Bright, Bill (1986). *Sveti Duh: Ključ za nadnaravni život*. Zagreb: Duhovna stvarnost.

Cantelon, Willard (1978). *Krštenje u Duhu Svetom*. Zagreb: KPC.

Carson, Don A. (1999). Authority in Church. *Evangelical Dictionary of Theology*. Grand Rapids: Baker Book House; Paternoster Press.

Christenson, Larry (1975). *Speaking in Tongues.* Minneapolis: Dimension Books.

Conn, Charles W. (1977). *Like a Mighty Army: A History of the Church of God.* Cleveland: Pathway Press.

Dayton, Donald W. (1996). The Evolution of Pentecostalism. *The Covenant Quarterly*, February 1/1996. Chicago: North Park Theological Seminary.

Dowley, Tim (urednik) (1996). *The History of Christianity*. Oxford: Lion Publishing.

Duffield, Guy P., Van Cleave, Nathanael M. (1983). *Foundations of Pentecostal Theology*. Los Angeles: L.I.F.E. Bible College.

Farah, Charles (1988). Što vjeruju pentekostalci?, *Izvori* 5:9-11.

Farrand, William (1985). *Savjetnik, učitelj i vodič*. Zagreb: BTI.

Franzen, August (1970). *Pregled povijesti crkve*. Zagreb: KS.

Hammond, T. C. (1994.) *Uvod u teologiju.* Osijek: Izvori.

Hamon, Bill (1990). *The Eternal Church*. Point Washington, Florida: Christian International Publishers.

Han, Yung-Chul (urednik) (1998) *The Acts of Pentecost*. Seoul: Han Young Theological University.

Higgins, John R.; Dusing, Michael L.; Tallman, Frank D. (1994) *An Introduction to Theology: A Clasical Pentecostal Perspektive.* Dubugue, Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company.

Hocken, Peter D. (1996). Charismatic Movement. *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House.

Hollenweger, Walter J. (1984). After Twenty Years' Research on Pentecostalism. *Theology*, Novem ber 1984. London, England: Society for Propagation of Christian Knowledge.

Horton, Stanley M (urednik) (1994). *Sistematic Theology*. Sprigfield, Missoury: Logion Press.

Hulbert, Terry C.; Mulholland, Kenneth B. (1997). *World Missions Today*. Wheaton: Evangelical Training Association.

MacDonald, William G. (1996). Jesus Christ. *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Move ments*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House.

Marinović-Bobinac, Ankica (1995). Necrkvena religioznost u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja* 6 (20): 853 - 866.

(1999). *Necrkvena religioznost u Hrvatskoj: Primjer pentekostalnih zajednica* (doktorska disertacija). Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za sociologiju.

McGeorge, John (1999). *Proslavljanje Boga.* Zagreb: Bogoslovni institut.

Schoenemann, Friedrich (1995). Slavljenje i hvaljenje otvara vrata blagoslova. *Tajna slavljenja i hvaljenja.* Osijek: Izvori.

Shepperd, Jerry W. (1996). Worship. *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House.

Sherman, Dean (2000). *Duhovna borba za svakog kršćanina.* Zagreb: Bogoslovni institut.

Sherrill, John i Elizabeth (1984). *Najsretniji ljudi na svijetu.* Zagreb: KS.

Sherrill, John (1976). *I govore drugim jezicima.* Zagreb: Put života.

Synan, Vilson (1974). *Charismatic Bridges*. Ann Arbor: Word of Life.

(1991). Pentecostalism. *The Concise Evangelical Dictionary of Theology*. Grand Rapids: Baker Book House.

Thomson, J. G. S. S. i Elwell, Walter A. (1999). Spiritual Gifts. *Evangelical Dictionary of Theology*. Grand Rapids: Baker Book House; Paternoster Press.

Ulonska, Reinhold (1996). *Darovi Duha.* Osijek: Izvori.

Wacker, Grant (1988). Tko su pentekostalci?, *Izvori* 5:4-8.

Wagner, C. Peter (1994). *Your Spiritual Gifts Can Help Your Church Grow*. Ventura, California: Regal Books.

Waldvogel, Hans R. (1995). *Slavljenje – znak Kristove vladavine.* Tajna slavljenja i hvaljenja. Osijek: Izvori.

Warrington, Keith (1998). *Pentecostal Perspectives*. Carlisle, U. K.: Paternoster Press.

Watson, David C. K. (1977). *Jedno u Duhu.* Zagreb: Put života.

White, R. E. O. (1999). Baptism of the Spirit. *Evangelical Dictionary of Theology*. Grand Rapids: Baker Book House; Paternoster Press.

Williams, J. Rodman (1990). *Renewal Theology: Salvation, the Holy Spirit, and Christian Living.* Grand Rapids: Zondervan Publishing House.

Wimber, John; Springer, Kevin (1986). *Power Evangelism*. San Francisco: Harper & Row Publishers.

(1987). *Power Healing*. San Francisco: Harper & Row Publishers.

Yonggi Cho, David (1984). *More than Niumbers.* Waco: Word Books Publisher.